ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक ८० वा ❑ शनिवार दि.०३ मे २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

सरकारने जातीनिहाय जनगणना करण्याचा निर्णय का घेतला ?

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय साहित्य

आखिरकार,मोदी सरकारने जातिनिहाय जनगणना करण्याचा निर्णय घेतला आहे.आता भारतात जातीच्या आधारावरही गणना केली जाईल. हा निर्णय आश्चर्यकारक आहे कारण विरोधकांच्या मागणीला न जुमानता भाजप पुढे ढकलत होती.शेवटी मोदी सरकारला जातीय जनगणना करण्याचा

जातीनिहाय जनगणना करण्याचा निर्णय घ्यावा लागला. जातीनिहाय जनगणना करण्याची मागणी केवळ विरोधी पक्षांनी आणि विशेषतः विरोधी पक्षनेते राहुल गांधी यांनीच केली नाही, तर भाजपच्या नेतृत्वाखालील एनडीए आघाडीतील लोक जनशक्ती पार्टी (रामविलास) आणि जेडीयू सारख्या मित्रपक्षांनीही केली.

त्याच वेळी, उत्तर प्रदेशचे मुख्यमंत्री योगी आदित्यनाथ यांनी अनेक वेळा म्हटले आहे की जातीच्या नावाखाली हिंदूंमध्ये फूट पाडण्याचे प्रयत्न केले जात आहेत. बिहारमधील जातीनिहाय जनगणनेनंतर, अनेक भाजप नेत्यांनी आरोप केला होता की या जनगणनेत अनेक त्रुटी आहेत आणि अनेक जातींची संख्या योग्यरित्या सांगितली गेली नाही.

खरं तर, २०२२ मध्ये, बिहार सरकारने राज्यात जात सर्वेक्षण करण्याचा निर्णय घेतला होता, तेव्हा भाजप देखील राज्य सरकारमध्ये नितीश कुमार यांचा भागीदार होता आणि त्यांनी त्याला पाठिंबा दिला होता.

परंतु या जात सर्वेक्षणाचा डेटा २०२३ मध्ये प्रसिद्ध झाला, तोपर्यंत बिहारमधील राजकीय समीकरण बदलले होते आणि नितीश कुमार यांच्या जेडीयू आणि लालू यादव यांच्या राष्ट्रीय जनता दलात युती झाली होती. तेव्हापासून, देशभरातील राजकीय वर्तुळात जातीय जनगणनेचा मुद्दा वारंवार उपस्थित केला जात आहे.

टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेसचे माजी प्राध्यापक पुष्पेंद्र कुमार म्हणतात, ''बिहारमधील जाती जनगणनेसोबतच, सामाजिक-आर्थिक स्थितीच्या दृष्टीने जमीनीशी संबंधित महत्त्वाचा डेटा जाहीर करण्यात आला नाही. नितीश यांच्यावर आरजेडीचा दबाव होता, म्हणून जनगणनेचा डेटा जाहीर करण्यात आला, परंतु त्यानंतर काहीही झाले नाही. म्हणूनच मला वाटते की केंद्र सरकारच्या जाती जनगणनेच्या निर्णयामागे कोणतेही गांभीर्य नाही.''

भारतात शेवटची जातीय जनगणना कधी झाली?

भारतात, शेवटची अधिकृत जात-आधारित जनगणना १९३१ मध्ये ब्रिटिश राजवटीत करण्यात आली होती. ही तीच जनगणना होती ज्यामध्ये पहिल्यांदा आणि शेवटच्या वेळी सर्व जातींचा तपशीलवार डेटा गोळा करण्यात आला होता. यानंतर, १९३१ मध्ये झालेल्या जात जनगणनेनुसार, देशात ४,१४७ जाती उघड झाल्या. त्यानंतर, १९४१ मध्ये पुन्हा जातीय जनगणना करण्यात आली परंतु दुसऱ्या महायुद्धामुळे ती अपूर्ण राहिली.

त्यानंतर, १९५१ पासून स्वतंत्र भारतात फक्त अनुसूचित जाती (एससी) आणि अनुसूचित जमाती (एसटी) यांची गणना केली जात आहे. त्यावेळी एक धोरण आखण्यात आले होते की सामान्य श्रेणी आणि मागासवर्गीय जातींची गणना केली जाणार नाही, ज्यामुळे जातीचा डेटा मर्यादित झाला. तथापि, २०११ मध्ये सामाजिक-आर्थिक आणि जात जनगणना (एसईसीसी) करण्यात आली. परंतु त्यात गोळा केलेला जातीचा डेटा सरकारने सार्वजनिक केला नाही कारण सुमारे ४६ लाख जातींच्या नावांमध्ये फरक असल्याने डेटा पडताळणे आव्हानात्मक बनले होते .

ज्ञान-विज्ञानावर अधारित समर्थ भारतीय समाज हे परशुरामाचे स्वप्न - डॉ. वि. ल. धारूरकर यांचे प्रतिपादन

भगवान परशुराम संघटनेतर्फे जयंती कार्यक्रम उत्साहात

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – भगवान परशुरामाने कोकण आणि केरळ किनारपट्टीची निर्मिती केली. त्यांनी कोकणच्या समुद्रात आपले शस्त्रे टाकले. त्यामुळे समुद्र मागे सरकला आणि कोकणाची निर्मिती झाली, असे मत ज्येष्ठ माध्यमतज्ज्ञ तथा माजी कुलगुरू डॉ. वि. ल. धारूरकर यांनी व्यक्त केले.

परशुराम जयंतीनिमित्त मंगळवारी, २९ एप्रिल रोजी सिडको एन-२ येथील परशुराम संघटनेतर्फे प्रभात फेरी काढण्यात आली होती. त्याचा समारोप कामगार चौकातील भारतमाता मंदिराजवळ करण्यात आला. यावेळी झालेल्या सभेत डॉ. धारूरकर बोलत होते. अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ उद्योजक बबनराव जगाडे होते. डॉ. धारूरकर म्हणाले, विज्ञाननिष्ठ दृष्टीने परशुराम चरित्राचेअध्ययन केले पाहिजे, परशुराम हे चिरंजीव ऋषी असून, त्यांचा आजही ओडिसाच्या महेंद्रगिरी पर्वतात वावर आहे. त्यांना ज्ञान, विज्ञान अन् तंत्रज्ञानावर अधारित समाजरचना करायची होती. परशुरामाच्या काळात समाज विभागलेला होता आणि अन्याय दूर करण्यासाठी त्यांनी समाजातील अपप्रवृत्तींवर नियंत्रण प्रस्थापित केले. परशु म्हणजे केवळ कुऱ्हाड नव्हे, ते एक प्रतिकात्मक प्रगत अस्त्र होते. या अस्त्राचा उपयोग करून त्यांनी समुद्रसुद्धा मागे हटविला. ४०० योजने सागर सीमा दूर करून त्यांनी कोकणची स्थापना केली. ''कोण कोण'' हे स्थान त्याची साक्ष देते तसेच केरळच्या सीमेवर सुद्धा सागर सीमांचा विस्तार करून मलबार प्रदेश निर्माण केला. त्यामुळे केरळला परशुरामाची भूमी असे म्हटले जाते. ओरिसाच्या सागर किनाऱ्यावर महेंद्रगिरी पर्वतावर परशुरामांचा संचार, ही एक आध्यात्मिक कथा आहे. त्यामुळे परशुरामाला चिरंजीव मानले जाते. आचार्य ऋषिजनांनी ध्यान साधना करावी तसेच त्यांनी समाजाचे रक्षण करण्यासाठी धनुर्विद्या म्हणजे धनुष्यबाणाचेही शिक्षण घ्यावे, अशी हाक दिली. त्यामुळे ब्राह्मतेज आणि शास्त्रतेज याचा संगम परशुरामाच्या व्यक्तिमत्त्वात झालेला होता. ज्ञान विज्ञानावर आधारित समताधिष्ठित भारतीय समाजाची निर्मिती हे परशुरामाचे स्वप्न होते,असे धारूरकर म्हणाले. सूत्रसंचालन विजयकुमार जोग यांनी, तर मुकुंद जोशी यांनी आभार मानले. यावेळी माजी नगरसेवक

दामूअण्णा शिंदे, गणेश महाजन, एस. पी. आंबेकर, दत्ता घन, जयंत जपे, जयंत भोयरेकर, सुनील खोचे, पंकज भावे, गणेश महाजन, मुकुंद दामोदरे, मुकुंद जोशी, कृष्णा काटे आदी उपस्थित होते.

साहित्यीक रज्जाक शेख जनकल्याण फौंडेशनकडून सन्मानित

ज्योतिर्मय साहित्य

श्रीरामपूर –

जनकल्याण फौंडेशन गोंडेगाव तालुका नेवासा जिल्हा अहिल्यानगर यांच्यातर्फे राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज जयंतीनिमित्त विशेष अतिथी साहित्यीक रज्जाक शेख यांना सन्मानित करण्यात आले.जनकल्याण फौंडेशन गोंडेगाव यांच्यावतीने गोंडेगाव येथे मंगळवार दिनांक ३० एप्रिल रोजी पुरस्कार वितरण सोहळा आयोजित केला गेला. निवडीचे पत्र अध्यक्ष पांडुरंग रोडगे आणि सचीव सुरेश रोडगे यांनी दिले आहे.

कार्यक्रमाचे अध्यक्ष उद्योजक ज्ञानदेव पांडूळेमामा, उद्घाटक कॉम्रेड बाबा आरगडे तर पुरस्कार वितरण सोहळ्याचे अध्यक्ष कोम्रेड सुनील लांडे, अविनाश घुले, सुनील गोसावी, माजी पोलीस अधिकारी सुभाष सोनवणे, उपप्रादेशिक परिवहन अधिकारी राणीताई सोनवणे, आदी मान्यवर उपस्थित राहणार होते.

श्रीरामपूर येथील ग्रामीण साहित्यिक,गझलकार तथा जीवन गौरव मासिकाचे उपसंपादक रज्जाकभाई शेख यांनी विविध राज्यस्तरीय संमेलनात आपल्या कवितेचे उत्तम सादरीकरण करून रसिकांची मने

जिंकली आहेत. शेख यांनी जीवन गौरव शैक्षणिक मासिकाच्या माध्यमातून वाचनलेखन चळवळीत सक्रिय राहून काम केले आहे. यावेळी ग्रामगीता, प्रमाणपत्र,सन्मानचिन्हे, स्नेहवस्त्रा आणि पुष्पुच्छ देऊन सन्मान करण्यात आला. राज्यभरातून शेकडो काव्यसंमेलनात त्यांच्या कवितेची दखल घेतली गेली आहे. त्यांच्या कार्याची दखल घेऊन अनेक सामाजिक संस्थेकडून राज्यस्तरीय आदर्श शिक्षक पुरस्कार मिळाले आहेत. मनातील भावनांना शब्दबद्ध करून कविता, कथा लेख, यांचे लेखन तसेच हास्यकविता, लेख, हायकू, अभंग, प्रेमकविता, गझल, काव्यांजली, अष्टाक्षरी, गजल आदी काव्यप्रकारात लेखन केले आहे. आखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन गुजरात,अखिल भारतीय साहित्य संमेलन उस्मानाबाद,आखिल भारतीय मुस्लिम साहित्य संमेलन पुणे, अखिल भारतीय साहित्य संमेलन नाशिक, वर्धा, लातूर येथे त्यांच्या कवितांची निवड झाली आहे. शिरूर येथील राज्यस्तरीय कविसंमेलन, कन्नडचे तिफण संमेलन, श्रीरामपूर येथील साहित्यरत्न अण्णाभाऊ साठे संमेलन, श्रीगोंदा संमेलन तसेच अनेक कविसंमेलनाचे ते माजी संमेलनाध्यक्ष आहेत.

साहित्यभारती कथा लेखन स्पर्धेचा बक्षीस वितरण समारंभ उद्या

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – साहित्यभारती देवगिरी प्रांताच्या शाखा संभाजीनगरतर्फे आयोजिलेल्या 'कथा लेखन स्पर्धा बक्षीस वितरण समारंभ शनिवार, ४ मे २०२५ रोजी सकाळी १० वाजता महानगरपालिका शाळा, बन्सीलाल नगर, छत्रपती संभाजी नगर येथे होणार आहे. 'कुटुंब व्यवस्थेचे महत्त्व अधोरेखित करणाऱ्या कथा' या विषयावर जिल्हास्तर स्पर्धा घेण्यात आली होती.

या समारंभास प्रमुख अतिथी म्हणून साहित्यभारती प्रदेश संघटनमंत्री श्री. नितीन केळकर, ज्येष्ठ कथाकार श्री. गेणू शिंदे, प्राचार्य संजीव गिरासे, तसेच डॉ. सौ. सिमा अवचार उपस्थित राहणार आहेत.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी साहित्यभारती जिल्हाध्यक्ष श्री. नवनाथ पवार असतील. हा कार्यक्रम सर्व साहित्यप्रेमींसाठी खुला असून अधिकाधिक नागरिकांनी, साहित्यप्रेमींनी उपस्थित राहण्याचे आवाहन कथालेखन स्पर्धा समन्वयक डॉ. नागेश अंकुश, दीपाली कुलकर्णी व विलास फुटाणे मुख्याध्यापक ऐ.जे. जाधव यांनी केले आहे.

सुरेश सिरसीकर आणि अपर्णा मेहता यांना डॉक्टरेट आणि नोबेल पुरस्काराने सन्मानित

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर – सामाजिक कामातील उल्लेखनीय कामाबद्दल ग्लोबल ह्यूमन राईट्स ट्रस्ट (जीएचआरटी इंडिया) जम्मू आणि काश्मीर शाखे तर्फे होल्डिंग हॅन्ड्सचे संस्थापक अध्यक्ष सुरेश सिरसीकर आणि होल्डिंग हॅन्ड्सच्या सचिव अपर्णा मेहता यांना मानद डॉक्टरेट पदवी आणि संयुक्त राष्ट्राच्या आर्थिक आणि सामाजिक कार्य विभागाच्या मानवाधिकार नोबेल पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. हा सोहळा छ. संभाजीनगर येथील तापडिया नाट्यमंदिर येथे पार पडला.

ह्यूमन राईट्स ट्रस्ट (जीएचआरटी इंडिया) द्वारा विविध राज्यातील आपल्या क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्या मान्यवरांचा रवींद्रनाथ टागोर (नोबेल) पुरस्काराने सन्मान तसेच डॉक्टरेट पदवीचे वितरण करण्यात येते. फेब्रुवारी २०२४ मध्ये पहिल्यांदा महाराष्ट्रातून पदवीदान समारंभ आयोजित केला होता. या वर्षी २१ डॉक्टरेट आणि १४ नोबल अवार्ड प्रदान करण्यात आला. पारितोषिकाचे स्वरूप ट्राफी, मेडल, प्रमाणपत्र, ओळखपत्र, बैच इ. होते.

कार्यक्रमाची सुरुवात राष्ट्रगीताने झाली. पहलगाम येथे पर्यटकांवर झालेल्या हल्लाच्या मृत्युमुखी झालेल्यांना श्रद्धांजली वाहण्यात

आली. त्यामुळे स्वागत गीत रद्द करण्यात आले. या कार्यक्रमासाठी ग्लोबल ह्युमन राईट्स ट्रस्टचे अध्यक्ष डॉ.एच.आर. रहमान आवर्जून उपस्थित होते. प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रसिद्ध मराठी सिनेअभिनेत्री सीमा कुलकर्णी तर कार्यक्रमाचे अध्यक्ष म्हणून सी.जे.एम. डॉ.शशिकुमार धपाटे होते. उपस्थित पाहुण्याच्या हस्ते दीप प्रज्वलन करून कार्यक्रमाचे उद्घाटन करण्यात आले.

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक जीएचआरटी महाराष्ट्र राज्याचे अध्यक्ष डॉ.विनायक सरवदे यांनी केले. यावेळी नाट्य मंदिरात मोठ्या संख्येने उपस्थिती होती.

संत ज्ञानेश्वर ब्राह्मण सभेतर्फे परशुराम जयंती उत्साहात

ज्योतिर्मय साहित्य

पुणे – पिंपळे सौदागर येथील श्री संत ज्ञानेश्वर ब्राह्मण सभेच्या वतीने पारंपरिक वेशभूषेतील शोभायात्रा काढून आणि चैत्र गौरीच्या हळदीकुंकू समारंभाने परशुराम जयंती उत्साहात साजरी करण्यात आली. बाळासाहेब कुंजीर क्रिडांगणावर विलास जोशी यांच्या अध्यक्षतेखाली मंगळवार दि. २९ रोजी सायंकाळी हा कार्यक्रम झाला. कार्यक्रमाचा प्रारंभ ज्येष्ठ नागरिक प्रकाश मोदी, शशिकांत कुलकर्णी आणि पितांबरे यांच्या हस्ते दिपप्रज्वलनाने करण्यात आला. परशुराम जयंतीच्या औचित्याने कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे प्रथमेश टोळे तसेच भावना बुजोणे, आणि जयवंत चौधरी यांनी हिंदु संस्कृतीच्या अनुषंगाने समाज प्रबोधनपर विचार मांडले. कार्यक्रमातचे प्रास्ताविक रमेश भट यांनी केले. पाहुण्यांचा परिचय अनिल कुलकर्णी यांनी करुन दिला. स्नेहा चिंचवडकर यांनी आभार मानले. कार्यक्रमाच्या यशस्वितेसाठी राजश्री शुक्ल, भाग्यश्री गोखले, अभय जोशी, सुधाकर कुलकर्णी, अलका मुळे, रुपाली जोशी, अनुराधा निलेगावकर, संतोष वर्तक, राजेंद्र कुलकर्णी, श्रीनिवास पारखी आदींनी परिश्रम घेतले.

लक्षवेधी छायाचित्र....

कृत्रिम पक्षी अगदी हुबेहूब, हे खरे कलाकार

(छाया : सोशल मीडिया)

– विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyanand@gmail.com

आनंदी पहाट...

नकारात्मक विचार हे नैराश्याचे मूळ

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रमाणापेक्षा जास्त विचार करण्याच्या नियमित पद्धतींमुळे चिंता, चिडचिड, पॅनीक अटॅक तसेच कमी भूक, झोपेची अनियमित पद्धत, उच्च रक्तदाब आणि बरेच काही होऊ शकते. जेव्हा स्वतःला समजूतदार ठेवायचे असते तेव्हा भावना महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात. काळजी करणे आणि जास्त विचार करणे थांबवण्यासाठी मेंदूला फसवण्यावर लक्ष केंद्रित केले पाहिजे. अनाहूत विचार हे नैराश्य, पोस्ट-ट्रॉमॅटिक स्ट्रेस डिसऑर्डर, ऑब्सेसिव्ह कंपल्सिव्ह डिसऑर्डर, बायपोलर डिसऑर्डर, अमली पदार्थांचा वापर डिसऑर्डर आणि अगदी बर्नआउट किंवा तीव्र ताण यासह इतर मानसिक आजारांचेही लक्षणे दिसून येऊ शकतात. मेंदूतील रसायने गोंधळ निर्माण करणे, विस्मरण होणे आणि लक्ष विचलित करणे तसेच मानसिक स्पष्टतेचा अभाव तयार होणे हे या द्वारे दर्शविले जाते.अनेकदा हे सर्व जास्त काम करणे, झोप न लागणे, तणाव आणि संगणकावर जास्त वेळ घालवणे यामुळे देखील होऊ शकते. नकारात्मक विचारांची भिन्नविभिन्न कारणे असतात. अनाहूत नकारात्मक विचार हे ऑब्सेसिव्ह-कंपल्सिव डिसऑर्डर, सामान्यीकृत चिंता विकार किंवा इतर मानसिक आरोग्य स्थितीचे लक्षण असू शकतात. नकारात्मक विचार हे देखील नैराश्याचे लक्षण आहे. अतिविचार हा स्वतःहून निर्माण केला जाणारा केवळ मानसिक विकार नाही. ते सहसा इतर मानसिक आरोग्य स्थितींशी संबंधित असते. नैराश्य, चिंता विकार, आजारपण चिंता विकार, ज्याला काहीवेळा हायपोकॉन्ड्रियासिस किंवा आरोग्य चिंता म्हणतात, आपण गंभीरपणे आजारी आहात किंवा होऊ शकता याची जास्त काळजी करत बसण्याने देखील नैराश्य आणि नकारात्मकता बळावते. त्याबाबतीत तुम्हाला कोणतीही शारीरिक लक्षणे नसतील, अतिविचार हा स्वतःचा मानसिक आजार नसला तरी देखील तो नैराश्य, चिंता, खाण्याचे विकार आणि पदार्थांच्या वापरातील विकार यासारख्या परिस्थितींशी संबंधित असू शकतो.

अनोखे अंदमान भाग ५
हॅवलॉक आणि नील आयलंड

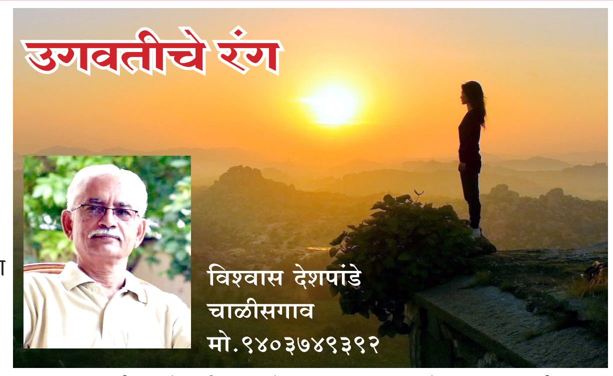

ज्योतिर्मय साहित्य

आमचं भाग्य असं की याच सुंदर हॅवलॉक बेटावर आम्हाला मुक्कामाची संधी मिळाली. एका समुद्रकिनारी असलेल्या सुंदर अशा हॉटेलात आमचे वास्तव्य होतं. संध्याकाळी आम्ही समुद्रकिनाऱ्यावर फेरफटका मारला. समुद्राच्या लाटांनी समुद्राकाठ ओला झाला होता. वाळू तर अगदी मखमली. अनवाणी पायानी त्या वाळूत चालण्याचा आनंद काही वेगळाच होता. इथे सकाळी तर खूप मजा आली. आमच्यातले बरेच पर्यटक सकाळी लवकर उठून फेरफटका मारायला आले. सूर्यनारायणाचं छान दर्शन होत होतं. भोवतालची हिरवीगार वनराई आणि पक्ष्यांचे मधुर स्वर स्वागताला हजर होते. शहरात आपल्याला अशी सकाळ कधी अनुभवायला मिळते का ? म्हणूनच हे सगळं दृश्य डोळ्यात साठवून घेत होतो.

नाश्ता करून आम्ही पुढील प्रवासासाठी निघालो. आता आमचं पुढचं ठिकाण होतं नील बेटे. पुन्हा दीड तासांचा जलप्रवास करून आम्ही नील बेटांवर पोहोचलो. आता या बेटांबद्दल काय बोलावं ! त्यांचं नावच नील बेटे. नावातच सगळं काही आलं. नावाप्रमाणेच सुंदर निळ्या रंगाचा समुद्र आपलं स्वागत करतो. या बेटांचं नवीन नाव आता शहीद द्वीप असं आहे. ही बेटं हॅवलॉकच्या तुलनेत थोडी अधिक शांत वाटतात. पण निसर्गाचं रंगांचं इंद्रधनुष्य इथेही आपल्याला बघायला मिळतं. खरं म्हणजे अंदमानमधला निसर्ग कुठेही जा, समृद्धच आहे. निसर्गानं भरभरून दिलं आहे इथे. हे एक छोटंसं पण सुंदर बेट आहे. इथं विविध फळं आणि भाज्यांची रेलचेल असते. शाकाहारी व्यक्तींसाठी या ठिकाणी विविध पदार्थांची मेजवानी मिळू शकते. इथे दगडांनी तयार झालेली एक नैसर्गिक कमान आहे. तिला हावडा ब्रीज असेही म्हटले जाते. निसर्गानं स्वतःच घडवलेलं हे एक अद्भुत आणि चमत्कारिक शिल्प आहे. लाटांनी झीज होऊन ही कमान तयार झाली आहे. **(क्रमशः)**

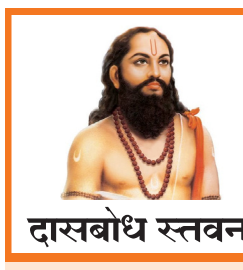

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

स्वगुण परीक्षा (ड)

ज्योतिर्मय साहित्य

दशक तिसरा, समास ५ वा

जय श्रीराम

भारतीय लोकांचे पूर्वापार चालत आलेले व्यवसायाचे साधन म्हणजे शेती होय. पण ही शेती पावसावर अलीकडच्या काळाचा विचार केला तर हवामानावर अवलंबून आहे. समासाच्या आरंभी श्री समर्थांनी दुष्काळी परिस्थिती मुळे कुटूंबाच्या काय हाल अपेष्ट होतात याचे मार्मिक वर्णन केले आहे.

परदेशी पैसा कमवून स्वदेशी परत आला तर देशात दुष्काळ पडलेला. कुटूंबाची बरीचशी वाताहत झालेली. हा म्हातारा झालेला. वासनेच्या आहारी गेल्यामुळे तिसरे लग्न करतो. घरात मुले मोठी झालेली. एक दिवस मुले आपल्याच जन्मदात्या बापाला मारतात शेवटी चार सज्जन लोक बोलवून वाटणी झाली. तरूण बायको पळवून नेली व भ्रष्ट केली. अखेर म्हातारपणामुळे हा अत्यंत खंगला, थकला केव्हा एकदाचा मरतो अशी अवस्था झाली. अशा प्रकारे जो जन्मभर सुखासाठी धडपडला पण अंतकाळा पर्यन्त दु:खच भोगत आला. जन्म हाच मुख्य दु:खमूळ आहे आणि हे दु:ख नाहीसे करायचे असेल तर भगवंत भक्ती करा.

मंडळी संत साहित्याचा अभ्यास करत असताना

व दासबोधाचा अभ्यास करत असताना समर्थांनी

सभोवताली जे घडत आहे ते आपणास सांगण्याचा प्रयत्न केला आहे. आता हेच बघा ना मंडळी पहिल्या ओवी पासून ते छप्पनाव्या ओवी पर्यन्त माणसाच्या अविवेकी वागण्याचा सारांश सांगितला आहे तो कसा ते आता आपण पाहूयात.

सुंदर तरूण बायको व म्हातारा नवरा यांचा संसार सुरु झाला. (हे या सद्ग्रहस्थाचे तिसरे लग्न आहे) **(क्रमशः)**

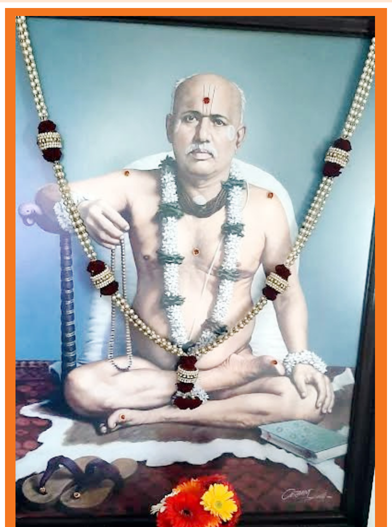

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

सत्संगतीच्या योगे मन पैक्यावर गुंतून राहात नाही.

ज्योतिर्मय साहित्य

संतांमध्ये प्रचंड सामर्थ्य असते; ते बोलतील ते खरे होते. वाचासिद्धी म्हणतात ती हीच. या सिद्धीचा उपयोग आपणसुद्धा करून घेऊ शकतो; परंतु भगवत्सेवा करावी आणि त्याबद्दल पगार घ्यावा, तसे हे होते. कामधेनूवर ओझे टाकावे हे बरे वाटेना म्हणून, वाटेने घोडा येत होता तो घेतला आणि कामधेनू देऊन टाकली, तशासारखे होते. जे सुख चिरकाल टिकणारे नाही ते घेऊन काय करायचे ? हाडांची काडे करून स्वर्गसुख हाती आले, पण कालांतराने ते नाश पावणार; मग ते घेऊन काय करायचे ?

पैक्यासारख्या निर्जीव वस्तूत आपले मन किती गुंतून राहते ! पैसा हा भुतासारखा आहे; त्याच्याकडून काम करवून घेतले तर तो फार उपयोगी आहे. पण ते न केले तर तो उरावर बसतो! आपण प्रापंचिक माणसे; आपण पैसा साठविला तर गैर नाही, पण त्याचा आधार न वाटावा. पैशाचा आधार आहे असे वाटणे म्हणजे भगवंताचा आधार नाही असे वाटणे होय. आपल्याजवळचा पैसा आपण होऊन कुणाला द्यावा असे मी म्हणत नाही. पण चोराने तो चोरून नेला तर रडत बसू नये, किंवा कुणी मागायला आला तर त्याला 'नाही' म्हणू नये. त्याला काहीतरी द्यावेच. पैसा प्रपंचाला पुरेसा असावा. म्हणजे किती ? तर पेन्शन असेल त्यांना रोजच्या निर्वाहापुरता असला म्हणजे पुरेसा झाला; आणि पेन्शन नसेल त्यांना साधारण मध्यम स्थितीत दहा-पंधरा वर्षे पुरेल इतका असला म्हणजे पुरेसा झाला. याला अमुक एक असा हिशेब सांगता येणार नाही. आपल्या प्रपंचाला जेवढा जरूर आहे तेवढा पैसा आपल्याला मिळाला, की बस्स झाले. श्रीमंतीला पुष्कळ पैसा लागतो असे थोडेच आहे ? आपल्याला अडचण नाही पडली की आपली श्रीमंतीच आहे ! पैशाच्या बाबतीत आपण प्रयत्न मात्र आग्रहाने करावा, आणि नंतर होईल तसे होऊ द्यावे. आपण आतून निष्काम, निर्लोभ आणि निरिच्छ असावे. दुसऱ्याचे द्रव्य मला यावे अशी बुद्धी कधीही ठेवू नये. ज्याच्याजवळ पैसा विपुल आहे त्याला श्रीमंत अगर सावकार म्हणता येईल; ज्याच्याजवळ विद्वता आहे त्याला विद्वान् म्हणता येईल; ज्याच्याजवळ शेत आहे त्याला शेतकरी म्हणता येईल; परंतु यांच्यापैकी कोणाला मोठा म्हणता येईलच असे नाही. सावकार कंजूष असेल, विद्वान् गर्विष्ठ असेल, किंवा शेतकरी असाच दुर्गुणी असेल. ज्याच्याजवळ सर्व गुण एकसमयावच्छेदेकरून असतील तोच खरा मोठा होय. सर्व गुण एका भगवंताच्या ठिकाणीच असू शकतील. म्हणून त्याला ज्यांनी आपलासा केला तेच खरे मोठे बनतात. अशा लोकांना संत म्हणतात. आपण संतांचे होऊन राहावे, त्यात आपले कल्याण आहे. सत्संगतीपासून सद्विचार आणि सद्भावना प्राप्त होतात. ज्याचे विचार चांगले तो मनुष्य खरा चांगला होय; आणि जिथे भगवंताचे अनुसंधान आहे तिथे राहणे हीच खरी सत्संगती होय.

पैशाचे नाव अर्थ, पण तो करतो मोठा अनर्थ.

***

॥ संत - महात्म्य ॥

संकलन : मधुकर बोरीकर
9403061886 (स्त्रोत:- इंटरनेट)

संत जनाबाई

ज्योतिर्मय साहित्य

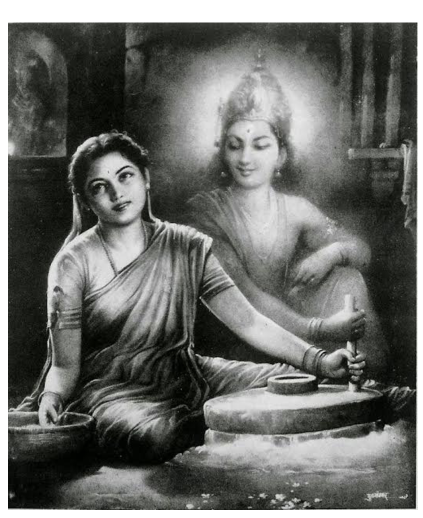

परा वाणी : यात आपण प्रभुचे नाम घ्यायचे नाही तर प्रभु ने घेतलेले नाम केवळ ऐकायचे असते. ही स्थिती अत्यंत दुर्मीळ असुन प्रखर साधना व गुरू कृपा यामुळेच हे शक्य होते. जनाबाई यांनी परावाणीतील नाम केवळ ऐकले नाही तर समोरच्या व्यक्तीस तीच पात्रता आणून सुद्धा देण्या इतक्या त्या समर्थ होत्या. त्यांना भेटायला एकदा संत कबीर दासजी आले होते. कबिरांना काशी येथे असा दृष्टांत झाला की,जनाबाई नावाची एक थोर स्त्री अधिकारी संत महाराष्ट्रात आहे त्यांना जाऊन भेटा. संत कबीरदासी जेव्हा जनाबाई यांना भेटण्यासाठी आले तेव्हा जनाबाई व नामदेव महाराजांची आई यांच्यात शेणाच्या गौर्यावरून भांडण सुरू होते. जनाबाईने कबीरदासास म्हटले तुम्ही आमची भांडण सोडवा, व आमची गौरी कोणती हे ओळखून वाटणी करून द्या. कबीरदासजींना सुरुवातीस असे वाटले की या शुल्लक गोवऱ्यावरून का भांडावे? पण जनाबाई म्हणाल्या हा निवाडा तुम्हीच करा. कबीर म्हणाले मला कसे कळेल, कोणती गोरी कोणाची ? तेव्हा जनाबाई म्हणाल्या प्रत्येक गौरी कानाशी लावून पहा, ज्या गौवरीतून विठ्ठल विठ्ठल ती गोवरी माझी असे तुम्ही निश्चित समजा. आणि खरेच कबीरदासजींना क्षणात गोवऱ्यातून विठ्ठल विठ्ठल ऐकायला मिळाले. कबिरांना परा वाणी ने हे नाव ऐकण्याची क्षमता एका क्षणात गोवऱ्या थापणाऱ्या जनाबाईनी प्राप्त करून दिली. यावरून त्यांचा अधिकार लक्षात यायला हरकत नाही.

साधना मार्गात या अवस्थेत परमात्मा हा निर्गुण निराकार असतो अव्यक्त असतो या अव्यक्तच्या साथीने व पश्चन्तीतील जपाने अव्यक्त व व्यक्त याची सरमिसळ होऊन जाते. तुज सगूण म्हणु की निर्गुणू रे/ सगुण निर्गुण एक गोविंदु रे//

पश्चंती वाणी तील जप हा नाम व रूप या दोन्ही सहित होत असल्याने भावस्थिती उच्चतम राहते व पंचतत्वाचा जय होण्याची प्रक्रिया सुलभतेने पूर्ण होते. म्हणून नामरूप (पश्चंतितील जप) आधी दळियेले सर्व, असे म्हटले आहे. या साधनेतून जो आनंदाचा महा डोह लाभणार आहे तो अक्षय आनंदाचा ठेवा प्रभू कृपेमुळे मिळाला म्हणून, महदानंदाचे पीठ प्रत्यक्ष पांडुरंगाने मला मिळवून दिले, असे जनाबाई म्हणतात.

या स्थितीत देह भाव पूर्णपणे संपलेला असल्याने, आत्मा हाच परमात्मा ही भावना सुस्पष्ट झालेली असते. आत व बाहेर सर्वत्र तोच व्यापला आहे हा भाव जागृत होतो. पांडुरंग चैतन्य रूपात, जळी, स्थळी, काष्टी पाषाणी भरून राहिलेला आहे, ही भावना व त्याचा अनुभव येत असल्याने जी काही साधना केली ती माझ्या पांडुरंगानेच केली हा भाव जनाबाईना वाटतो. म्हणून हे दळण, ही पंचतत्वाची आटणी, मी नाही, पांडुरंगाने केली असा भाव जागृत होतो. जनाबाईचे यात काहीही योगदान नाही, असे त्या विनयाने म्हणतात. ही कठीण साधना जनाबाई यांनी त्यांचे समर्थ सिद्ध गुरू श्री नामदेव महाराज यांच्या मार्गदर्शनाखाली पुर्ण केली.

(क्रमशः)

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः पुरा ते खिलाः
क्षीरोत्तपमवेक्ष्य तेन पयसा स्वात्मा कृशानौ हुतः।
गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वा तु मित्रापदं
युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री पुनस्त्वीदृशी।।

अर्थ – दूधाने प्रथम आपल्यात मिसळलेल्या पाण्याला आपले गुण दिले. त्यानंतर पाण्याने पाहीले की, दूध उकळले जाते आहे, तेव्हा पाण्याने प्रथम स्वतःला उकळवून घेतले. त्यावेळी उकळल्या जाणा-या मित्राला पाहून दूध अग्नीत जाण्यासाठी उद्यत झाले. तसेच पुन्हा दुधात पाणी टाकले असता, ते दूध शांत झाले. सज्जनांची मैत्री अशीच असते. दूध आणि पाण्याचा दृष्टांत कवीश्रेष्ठ भर्तृहरींनी या श्लोकात दिला आहे. दूध आणि पाणी एकमेकांत मिसळून जातात. तसे सज्जन लोक एकमेकांत मिसळून जातात. एकमेकांची सुख दुःखे आपली स्वतःची मानतात. दूध उकळले जात असताना पाणी स्वतःस आधी उकळून घेते. म्हणजे संकटात मित्र पुढे होतो. मागे राहत नाही आणि पलायन देखील करीत नाही. पण आपल्यावर आलेल्या संकटाला आपला मित्र सामोरा जातोय, हे पाहून दूधही म्हणजे दुसरा सज्जन मित्रही मागे राहत नाही. अग्नीस म्हणजे संकटास सामोरे जाण्यास उद्युक्त होतो. आणि असे उकळते दूध त्यात पाणी टाकताच शांत होते. आपला मित्र आता परत आला आहे. संकट दूर झाले आहे, हे ध्यानी घेऊन सज्जन शांत होतात. अशा प्रकारे कवीश्रेष्ठ भर्तृहरींनी या श्लोकात सज्जनांच्या श्रेष्ठ मैत्रीविषयी सांगीतले आहे.

आरोग्य संजीवनी

सोरायसिस लक्षणे आणि कारणे

ज्योतिर्मय साहित्य

सोरायसिस हा एक असा त्वचाविकार आहे, जो तुम्हाला हात, पाय, पाठीवर अथवा केसांमध्ये जाणवतो. जरी याचा परिणाम तुमच्या त्वचेवर दिसत असला तरी त्याचा गंभीर परिणाम तुमच्या संपूर्ण आरोग्यावर होत असतो. या रोगामध्ये त्वचापेशीची अतिरिक्त आणि जलद गतीने वाढ होते. ज्यामुळे त्वचेवर लालसर पापुद्रे निर्माण होतात. काहींच्या त्वचेवर यामुळे लालसर चट्टे निर्माण होतात. त्वचेला प्रंचड खाज येते. काही संधोशनात असं आढळलं आहे की, सोरायसिस हा संक्रमणातून होणारा आजार नसून तो तुमच्या प्रतिकार शक्तीमध्ये होणाऱ्या बदलातून निर्माण होतो. आपल्या त्वचेवरील डेड स्किन निघून जाऊन नवीन पेशी निर्माण होण्यासाठी जवळजवळ २८ दिवसांचा कालावधी लागतो. मात्र सोरायसिस झालेल्या लोकांमध्ये चार ते पाच दिवसांमध्ये नवीन पेशींची निर्मिती होते. ज्यामुळे त्वचेवर या नवीन त्वचापेशींचा थर जमा होऊ लागतो. पुढे त्याचे रूपांतर खाज, लालसरपणा, चट्टे यामध्ये होत जातं. सोरायसिस हा गंभीर त्वचा रोग असल्यामुळे याबाबत तुम्हाला आधीच सर्व काही माहीत असणं आवश्यक आहे.

सोरायसिस लक्षणे

सोरायसिस हा त्वचारोग होण्यामागची कारणं आणि त्याचे प्रकार वेगवेगळे असल्यामुळे तुम्हाला त्याची प्राथमिक लक्षणे आधीच माहीत असायला हवी. ज्यामुळे यावर लवकर निदान करणे शक्य होईल. यासाठी जाणून घ्या सोरायसिस लक्षणे

त्वचेला खाज येणे

सोरायसिसचे लक्षण प्रत्येक व्यक्तीमध्ये वेगवेगळे असू शकते. मात्र साधारणपणे सर्वांनाच या त्वचा विकारा मध्ये त्वचेवर भयंकर खाज येते. एवढंच नाही तर अती खाजवण्यामुळे त्वचेचे पापुद्रे निघतात आणि त्वचेवर सूज दिसू लागते.

कोरडी आणि भेगाळलेली त्वचा

त्वचेवर नवीन होणाऱ्या त्वचापेशींचा थर जमा झाल्यामुळे त्वचेचं योग्य पोषण होत नाही आणि त्वचा कोरडी आणि निस्तेज होते. काही जणांमध्ये त्वचेवर भेगा पडलेल्या दिसू लागतात तर काहींची त्वचा या रोगामध्ये कोरडी झाल्यामुळे तिचे पापुद्रे सुटू लागतात.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

स्काल्पमध्ये खाज

सोरायसिस हा आजार केसांमध्येदेखील होत असल्यामुळे त्यामुळे तुमच्या स्काल्प लालसर होतो. केसांमध्ये लालसर आणि जाडसर चट्टे उठतात, केसांमध्ये कोंड्याप्रमाणे पांढरा पदार्थ तयार होतो. स्काल्प कोरडा झाल्यामुळे केसांचे नुकसान होते, केस भरपूर प्रमाणात गळू लागतात. त्वचेला प्रंचड खाज येते आणि दाह जाणवतो.

त्वचेतून येणाऱ्या वेदना

सोरायसिसमध्ये त्वचेला खूप खाज येते ज्यामुळे त्वचेमध्ये दाह निर्माण होतो आणि जळजळ जाणवते. सहाजिकच या दाह आणि वेदनेतून मुक्तता मिळावी असं रोग्याला वाटू लागतं. या त्वचारोगाने गंभीर रूप धारण करू नये यासाठी खाज आल्यावर त्वचा हाताने खाजवू नका.

नखे ठिसूळ होतात

जर तुम्हाला नखांचा सोरायसिस झाला तर यामुळे तुमची नखे ठिसूळ होतात. नखांच्या वरील आवरण हे केरॅटिन सेल्समुळे कठीण असते. मात्र या रोगात तुमच्या या नखांच्या पेशींचे नुकसान होते आणि नखे ठिसूळ आणि भेगाळतात. नखांचा आकार, जाडसरपणा आणि रंग नेहमीपेक्षा वेगळा दिसू लागतो. नखं ठिसूळ झाल्याने पटकन तुटतात. **(क्रमशः)**

ज्योतिर्मय साहित्य

कौसल्या सुबुद्धी,सुमित्रा शुद्ध बुद्धी,कैकयी कुबुद्धि तर मंथरा ही दुर्बुद्धी होती. कुबुद्धीला दुर्बुद्धीचा संग झाला की ती सुबुद्धी,शुद्ध बुद्धीचे कांहीं चालू देत नाही. हे नाथ म.यांनी सुंदर रीतीने योजले आहे. ज्यावेळी यज्ञ देवतेने प्रसाद दिला तो भाग दशरथाने नंतर सुमेत्रेस व शेवटी कैकयीस दिला त्यावेळी कैकयीच्या मनात विकल्प आला. आहे त्यात समाधान मानणे हे संसाराकडून परमार्थाकडे जाण्याचा राज मार्ग आहे. कैकयीचा प्रसाद घारीने उचलून नेला मग कौशल्याने आपला अर्धा वाटा कैकयीस दिला सुमित्रेनेही आपलाही अर्धा वाटा तीस दिला.

कथा ऐकता ऐकता धावते संकलन
मधुकर बोरीकर, 9403061886

सद्बुद्धी आपल्याजवळील दुसऱ्याला देणे ही सुबुद्धी आहे सद्बुद्धीचे अनुसरण करणारी बुद्धी ही शुद्ध बुद्धी आहे.आपल्याला इतरा पेक्षा अधिक मिळावे हे वाटते ती कुबुद्धि.दुसऱ्या कडून हिसकावून घ्यावे असे वाटणे ही दुर्बुद्धी असते.

एकदा रोमपाद नावाच्या राज्यात सतत बारा वर्षे दुष्काळ पडला.अन्न नाही पाणी नाही अशी बिकट परिस्थिती निर्माण झाली. हे आवर्षण कसे घालावे हा प्रश्न रूम फादर राजा सर्वास विचारू लागला तेव्हा कोणीतरी त्यास सांगितले की ऋष्य शृंग नावाचा ऋषी वनात राहतो तो विरक्त भावात आहे त्या स्त्री कशी असते हे देखील माहिती नाही. तो जर तुझ्या राज्यात आला त्याचे पाय या भूमीला लागली तर विपुल प्रमाणात पाऊस पडेल काय करावं कळेना त्याच्याशिवाय तर पाऊस पडणार नाही. धन द्यावे तर तो ते घेणार नाही.

(क्रमशः)

रवींद्रनाथ टागोर

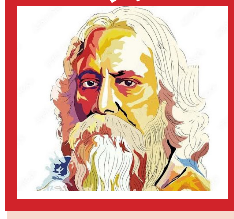

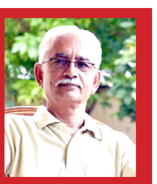

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

या कादंबरीतील संदीपच्या मते राष्ट्रभक्ती ही भीतीच्या भावनेतूनच निर्माण होऊ शकते त्यामुळे अशा प्रकारची दहशत तो विदेशी माल विकणाऱ्या दुकानदारांना बसवू इच्छितो. रवींद्रनाथांच्या मते असे लोक देशाला देवी देवतेचे स्वरूप देऊन स्वतः त्यांचे पुजारी बनून बसतात आणि स्वतःचा स्वार्थ साधून घेतात. जगाच्या इतिहासातील हिटलर आणि मुसोलिनी ही अशाच प्रकारची उदाहरणे आहेत.

रवींद्रनाथ यांची शेषेर कविता ही एक आगळी वेगळी कादंबरी आहे. या कादंबरीत गद्य आणि पद्य शैलीच्या सुरेख संगम आहे. वैचारिक मतभेदांमुळे मैत्रीमध्ये कशाप्रकारे अंतर पडू शकते ते ही कादंबरी उत्तम प्रकारे दाखवते. एकमेकांचे मित्र असलेले दोन विद्वान आपल्या वैचारिक मतभेदांमुळे एकमेकांपासून कसे दूर जातात हे या ठिकाणी बघायला मिळते.

तीन पिढ्यांचे कथानक सांगण्यासाठी रवींद्रनाथांनी योगायोग ही कादंबरी लिहिली परंतु यात मात्र एकाच पिढीची कथा येते. या कादंबरीचा विषय प्रामुख्याने कौटुंबिक असला तरी त्याला सामाजिक पार्श्वभूमी आहे. माणूस हा समाजात वाढतो, त्याच्यावर समाजाचे संस्कार होतात. त्यामुळे त्याच्या पुढील जीवनावर त्याचा कसा परिणाम होतो हे या कादंबरीत दाखवले आहे.

कुमुदिनी ही या कादंबरीची नायिका आहे. ती साध्या सोज्वळ भारतीय पतिव्रता स्त्रीचे प्रतिनिधित्व करते. तिचा पती मधुसूदन हा मात्र अत्यंत जुलमी, क्रूर आणि स्वार्थी आहे. त्याच्या अत्याचारांना कंटाळून ती माहेरी निघून जाते. पण माहेरी गेल्यानंतर आपल्या पोटात मधुसूदनचा गर्भ वाढतो आहे हे तिच्या लक्षात येते आणि ती पुन्हा सासरी परत येते पण परत आल्यावर तिच्या लक्षात येते की तिच्या गैरहजेरीत तिच्या पतीने त्याच्या भावजयीला जवळ केले आहे. हे समजल्यानंतर तिला फार मोठा धक्का बसतो. परंतु आपल्या संस्काराच्या आणि जीवनशक्तीच्या जोरावर हे दुःख ती झेलत राहते भारतीय पतिव्रता स्त्रीची ही कहाणी रवींद्रनाथांनी अतिशय प्रभावीपणे मांडली आहे.

थोर समाजसेवक आण्णा हजारे यांच्या सहवासातील मौल्यवान क्षण

ज्योतिर्मय साहित्य

अक्षर मानव संस्थेने आयोजित केलेल्या महिला संमेलनासाठी राळेगणसिद्धीला जाण्याचा योग आला. राळेगणसिद्धी म्हटलं की डोळ्यासमोर येतो तो एकमेव आण्णा हजारेचा चेहेरा. जाताना मनात एक इच्छा होती त्यांची प्रत्यक्ष भेट घेण्याची; पण आण्णाची भेट होईल की नाही... ते दुरूनच दर्शन देतील की आम्हा सर्वांना समोर बसवून संवाद साधतील.....एवढ्या दूरवर जावून आपली इच्छा पूर्ण होईल की नाही....काहीच माहित नव्हते. प्रश्न मात्र मानत फुगडी घालत होते.

आता आम्हाला जिथे तीन दिवसाच्या वस्तीला खोली मिळाली होती; त्याच आवारात २५ ते ३० पावलांच्या अंतरावर अण्णांचे वास्तव्य होते. त्यांच्या राहत्या ठिकाणा बाहेर झेड पी सुरक्षा रक्षक तैनात होते. दोन अंगरक्षक सुद्धा होते. आण्णानी समोर येवून थोडा वेळ का होईना संवाद साधावा ही इच्छा होती; परंतु वयपरत्वे पाहता तिथे त्यांच्या विश्रांतीची व आजूबाजूच्या शांततेची अधिक काळजी घेतली जात होती.

दुसर्या दिवशी कुठून तरी कानावर सूर ऐकू आला. आज संध्याकाळी साडेसहा वाजता आण्णा अक्षर मानव पाहुण्यांना भेटणार आणि उत्सुकता शिगेला पोहोचली. मन त्या क्षणाची आतुरतेने वाट पाहू लागले.

आता एका प्रशस्त प्रांगणात अगदी अण्णांच्या समोर पहिल्या रांगेत आण्णाना ऐकायला बसले. आण्णांनी फर्मान सोडले. विचार प्रश्न काही असतील तर. यांच्या नव्वदी गाठण्याचे रहस्य काय !! पासून प्रश्नांना सुरवात झाली आणि आण्णा बोलता बोलता पार भूतकाळात निघून गेले.

शारीरिक स्वास्थ्यचे गमक म्हणजे शुद्ध घाणीचे तेल आणि आहारात विविधता. बाजरी, ज्वारी, चपाती तीनही धान्याचा आहारात आलटून पालटून वापर. बाहेर उपलब्ध असणारे तेल हे पाम तेल मिश्रित असून ते आरोग्यास उपयुक्त नाही हे म्हणाले. गावात शेंगदाणा, कारवाईचे तेल काढणारे घाणेही आढळून आले.

सरकारने तुम्हाला तुमच्या कामात किती आर्थिक सहकार्य केले!! या प्रश्नावर आपल्याला हवे ते आपणच करायचे असते. आपल्याला द्यायला कोणी येत नाही. आपण स्वतः स्वतःला सक्षम करून घ्यायचे; मग सगळे आपल्याला द्यायला येतील. खूप मोलाचे वाक्य अण्णा बोलले. त्यांच्या कारकीर्दीत घडलेल्या सर्व घटना त्यांनी केलेली मुळापासून कामे सांगताना माझ्या आजपर्यंतच्या कारकिर्दीत कसलाही डाग मी स्वतःला लावून घेतला नाही. हे मोठ्या अभिमानाने ते सांगत होते. हे गाव व्यसनमुक्त आहे. हे छातीठोक पणे सांगत होते.

श्रीमती कल्पना दिलीप मापूसकर
मीरा रोड
९०८२६ ४६४९४

प्यायला पाणी नाही, खायला अन्न नाही, दारिद्र्य, गरिबी, बेरोजगारी. खडी फोडणे कामासाठी सहा ते आठ किलोमीटर दूरवर जावे लागे. ऐंशी टक्के लोकं अर्धपोटी झोपत असत. दारिद्र्याला कंटाळून गावात दारूच्या बाटल्या आल्या. या राळेगणसिद्धीच्या व्यथा मांडणाऱ्या कथा अण्णा स्वतः सांगत होते आणि सर्वजण मंत्रमुग्ध होऊन ऐकत होते.

देणग्या, दानदक्षिणा कशाचीच मदत न घेता केवळ निसर्गाशी संधान बांधून कार्याला सुरवात केली. पावसाच्या पाण्याचा एकेक थेंब अडवला. माथ्यापासून ते पायथ्यापर्यंत सर्व जमीनीची चार पाणलोट क्षेत्रात विभागणी केली. ८० पाटबंधारे, छोटी छोटी धरणं बांधली. ३० विहिरी नसलेल्या गावात आज ३०० विहिरी आहेत. जनावरे चरायला बंदी आणली. नस बंदी, नशा बंदी, चराय बंदी, कुर्हाड बंदी म्हणजे झाड तोडायचे नाही. हे नियम काटेकोरपणे गावकऱ्यांकडून राबवायला भाग पाडले गेले. गावात अधिकाधिक झाडे लावून हिरवा निसर्ग निर्माण केला. आण्णा अगदी भावूक होऊन हे सर्व सांगत होते आणि तिकडे कोकिळेचं जोरजोरात कुहू... कुहू....गाणंच जणू चालू होतं. जणू काही ती होय...होय... म्हणत दुजोराच देत होती. जोडीला पक्ष्यांचा किलबिलाट. कोरड्या वातावरणातसुद्धा झाडांमुळे गार वारे अंगाला लागत होते. आण्णाचे कष्ट, जिद्द, चिकाटी गांवात पदोपदी दिसत होती. गमतीची एक गोष्ट आण्णा बोलून गेले; ती म्हणजे नापासांची, उनाडक्या करणार्यांची शाळा. जितका वेळ नापास तितका त्याचा सत्कार मोठा. या विनोदाने सार्यांच्या चेहर्यावर हास्य उमटले; पण हा विनोद नसून हे सत्य होते. इथल्या कुठल्याच वास्तूवर देणगीदारांचे लेबल नाही. दान माणसाला नादान बनवते हे सुंदर वाक्य ते बोलून गेले. माणसं लाचार होतात, त्यांचा स्वाभिमान जातो. तीन मजली शाळेची इमारत गावकर्यांनी स्वतः वर्गणी काढून बनवली. गावातील काही प्रतिष्ठितानी जमेल तशी मदत करून गाव उभारणीला हातभार लावला. सर्व गावकऱ्यांच्या श्रमदानातून गाव सुंदर झालय. संघटीतपणाचा प्रभाव इथे मोठ्या प्रमाणात दिसून येतो; अर्थातच आण्णाना केंद्रस्थानी ठेवून.

आईचे-गुरुजनांचे संस्कार, पुस्तकातून महात्मा गांधींचे संस्कार, आचार-विचार शुद्ध, निष्कलंक जिवन, कुठलाच डाग आज नावावर नाही. हे वाक्य स्वतःच्या प्रतिष्ठेबद्दल बोलताना आण्णा अभिमानाने वारंवार सांगत होते.

असे छोट्याश्या गावाला एकसंघ बांधून, त्यांच्यावर योग्य ते संस्कार करून शून्यातून निर्माण झालेलं जग म्हणजे केवळ आण्णांचे राळेगणसिद्धी. यांच्या या कार्यासाठी सर्वत्र सन्मानित करण्यात आले. त्यांच्या सन्मानाचे दाखले देणारे संग्रहालय आज इथे दिमाखात उभे आहे. असा अवलिया प्रत्येक गावाला लाभो आणि मानवी जीवन सुखी, समाधानी, संस्कारित व्हावे. त्यांच्या पायाशी क्षणभर बसण्याचे भाग्य लाभले. त्यांना ऐकून मन तृप्त आणि कान धन्य झाले.

जात्यावरच्या ओव्या......

नातेसंबंध : भाऊ - बहीण

येशील मुर्हाळ्या
खूणं सांगते लिंबाची,
कावड चौकट भिंगाची
माडी हिरव्या रंगाची ॥५४॥

सोयऱ्या सजनाला
आंबे धाडते पाडाचे
बाई गवळण तुला
मुर्हाळी मानाचे ॥५५॥

संदर्भ - शांताई इंगळे
संकलन - सौ. मनोरमा बोराडे
सहशिक्षिका, छत्रपती संभाजीनगर

सामाजिक कार्यकर्त्या संगीता ठलाल ६ मे ला आकाशवाणीवर

ज्योतिर्मय साहित्य

कुरखेडा – अतिशय दुर्गम भाग म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या गडचिरोली जिल्ह्यातील मुळ गाव देऊळगाव येतील व सध्या कुरखेडा येथे वास्तव्यास असणाऱ्या साहित्यिक, सामाजिक कार्यकर्त्या संगीता संतोष ठलाल एक सामान्य गृहिणी व शेतकरी महिला असून इयत्ता चौथ्या वर्गात शिकत असताना त्या बालवयापासून किराणा दुकानातील रद्दी वृत्तपत्र वाचून साहित्य लिखाणाला सुरूवात केली आणि आजपर्यंत त्यांनी ५० पुस्तकांचे समीक्षा केल्या आहेत तसेच एकूण ६० वृतपत्रात, अनेक पुरवणीत, संपादकीय पानावर, ज्वलंत विषयावर लेख लिहिले आहेत. सोबतच सामाजिक लेखन, कविता लेखन केले आहेत. अनेक दिवाळी अंकात तसेच काही मासिकात त्यांचे लिखाण प्रकाशित झालेले आहे आणि काही पुस्तकांना शुभेच्छापत्र, प्रस्तावना सुद्धा लिहून दिल्या आहेत. सोबतच त्यांचे दैनंदिन लिखाण अखंडीतपणे सुरू आहे. संगीता ठलाल या एवढ्या पुरते न थांबता लिहिलेल्या साहित्याप्रमाणेच त्यांनी नि:स्वार्थ भावनेने अनेक सामाजिक उपक्रम राबविले आहेत. अनेक कार्यक्रमात त्यांची सन्मानपूर्वक उपस्थिती दिसत असते. त्याच प्रमाणे त्यांचा दैनंदिन सकाळचे सदर सुरु असलेला ''विचारधारा'' सुविचार सदर अत्यंत लोकप्रिय झालेले असून वाचक वर्ग बहुसंख्येने वाढले आहेत. हेच त्यांचे समाजासाठी भरीव असलेले मोलाचे योगदान आणि कार्य बघून रेडीओ आकाशवाणी केंद्र नागपूर यांनी सामाजिक कार्यकर्त्या संगीता ठलाल यांची साहित्यसेवा व सामाजिक कार्याची दखल घेतली आहे. रेडीओ आकाशवाणी केंद्रातील कर्मचारी रोहिणी सूर्यवंशी यांनी १५ एप्रिल रोजी संगीता ठलाल त्यांची मुलाखत घेतली. त्या मुलाखतीचे प्रसारण मंगळवार दि.६ मे ला, सकाळी १०.३५ मिनिटांनी ''माझे सामाजिक कार्य आणि लेखन'' या कार्यक्रमात होणार आहे. रेडीओ आकाशवाणी केंद्र नागपूर यांनी साहित्य सेवा तसेच सामाजिक कार्याची दखल घेतल्या बद्दल संगीता ठलाल यांनी रेडीओ आकाशवाणी केंद्राचे आभार मानले. तसेच होणाऱ्या या मुलाखती बद्दल सर्वच स्तराहून सामाजिक कार्यकर्त्या संगीता ठलाल यांचे अभिनंदन केले जात आहे.

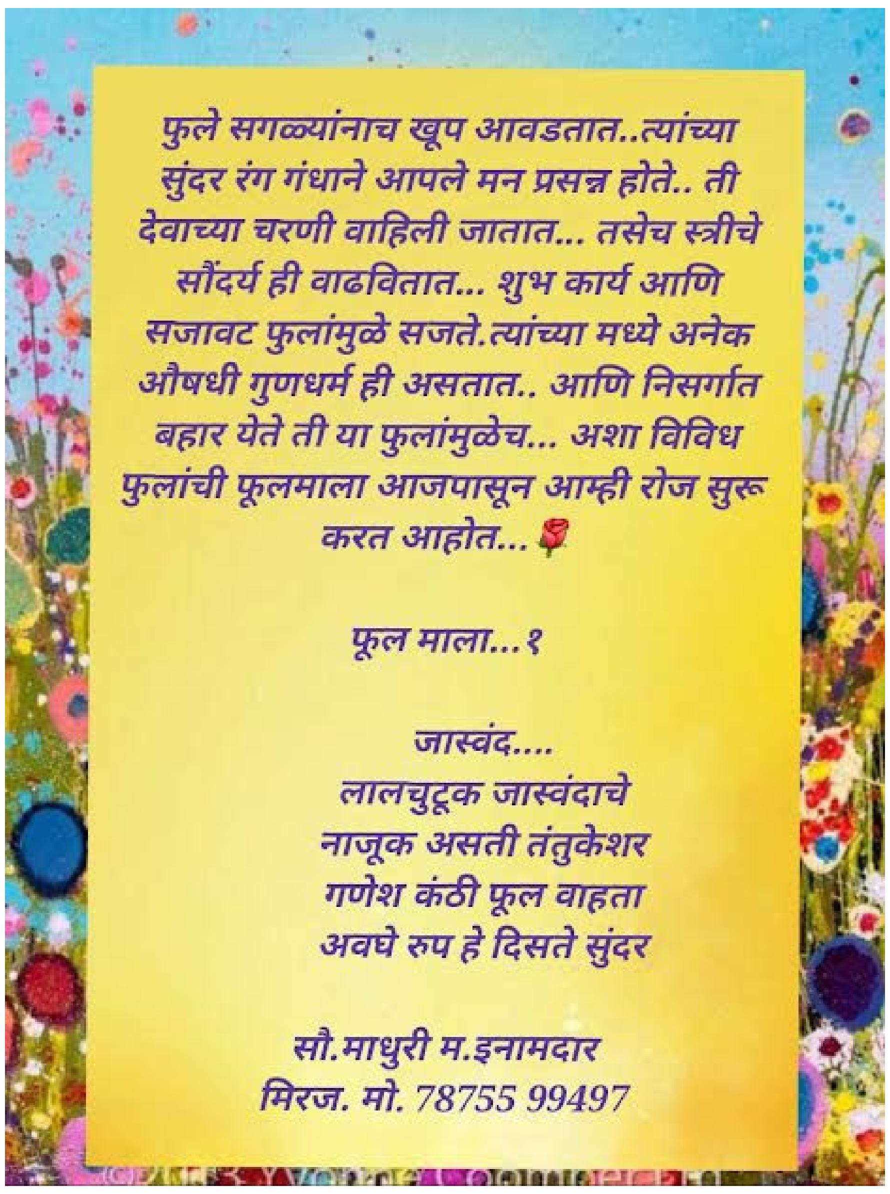

द सायलेंट स्टॉर्म – जीवन मरणाची दुर्दम्य कथा

ज्योतिर्मय साहित्य

नारायण कुडलीकर यांनी लिहिलेल्या द सायलेंट स्टॉर्म या कादंबरीचे अद्भुत वैशिष्ट्य आहे. ही कादंबरी म्हणजे त्यांनी आपली पत्नी सौ. अलका कुडलीकर यांच्या जीवनासाठी केलेल्या अविरत अखंड संघर्षाची रोमांचकारी कहाणी आहे. ब्रेन हॅमरेजमुळे त्यांना मेंदूतील रक्तस्रावाचा विकार झाला आणि या दुर्धर रोगावर त्यांनी कसा विजय मिळविला याची ही कहाणी आहे. ही कहाणी त्यांनी कादंबरीच्या रुपाने लिहिली आहे. सुमारे १६० पानांची ही कादंबरी सहा विभागामध्ये विभागलेली आहे. या कादंबरीचा प्रारंभ आणि शेवट अत्यंत धक्कादायक आहे. प्रारंभ आहे तो नायकाच्या सेवानिवृत्तीच्या प्रसंगाचा आणि शेवट आहे तो नायिकेने मिळविलेल्या विजयाची यशस्वी सुखात्मक कथा. मधला पट हा या जीवन – मरणाच्या कथेतील एक एक पदर हळूवारपणे उलगडणारा. या कादंबरीचे यश हे लेखक नारायण कुडलीकर यांच्या जिवंत, प्रभावी आणि तेवढ्याच पारदर्शक अशा निवेदनशैलीत आहे. एखाद्या सिद्धहस्त लेखकाप्रमाणे त्यांनी सभोवतीचे वास्तव एखाद्या कुंचल्याप्रमाणे रंगवले आहे. लेखकाचे संवेदनशील मन हे या कादंबरीच्या पानोपानी उमटले आहे. जो व्यथा जाणतो तो कथा लिहितो आणि जो ही कथा विस्ताराने रंगवतो तो कादंबरी लिहू शकतो, असे कादंबरीच्या क्राफ्टबद्दल म्हटले जाते. या दोन्ही पातळीवर विचार करता, नारायण कुडलीकर यांनी कादंबरीचा फॉर्म घेऊन तो अत्यंत यशस्वीपणे विकसित केला आहे. या कादंबरीचे कथासूत्र महत्त्वाचे आहे. एका मध्यमवर्गीय कुटुंबातील नायक अभियंता पदाच्या श्रेष्ठ अधिक्षक पदापर्यंत पोहोचतो आणि त्यानंतर निवृत्तीनंतरही सुमारे पाच वर्षे खाजगी कंपनीत सेवा देतो. निवृत्तीच्या काळामध्ये त्याने केलेल्या अविरत परिश्रमामुळे त्याला पुढे हृदयविकार जडतो आणि त्याला एन्जिओप्लास्टी करावी लागते. असे असताना, या प्रसंगातून ते बाहेर पडले परंतु पत्नी सौ. अलकाचे डोके वारंवार दुखू लागले त्याचा अर्थ काही कळला नाही. डोके

दुखणे, चकरा येणे याबद्दलचे विश्लेषण त्यांना करता आले नाही. पुढे एम. आय.टी. दवाखान्यामध्ये ते आपल्या पत्नीला घेऊन गेले आणि त्यानंतर त्यांना या दुर्धर प्रसंगाशी सामना करावा लागला. ब्रेन हॅमरेजवर विजय मिळविणे तसे कठीण. त्यांनी तशी

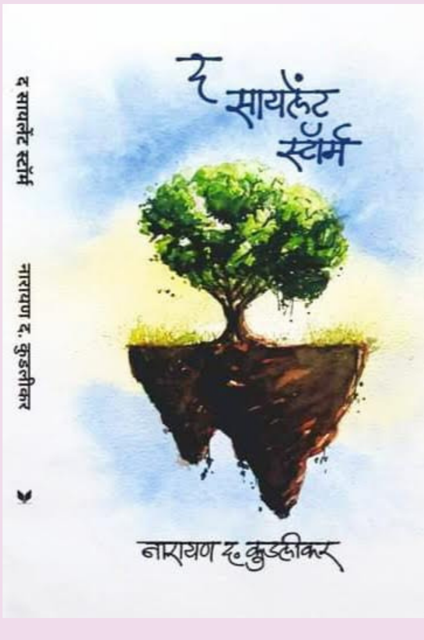

दोन-तीन उदाहरणे दिली आहेत. परंतु दुर्दम्य इच्छाशक्ती असेल आणि आपल्या ध्येयावर श्रद्धा असेल तर माणूस कुठल्याही संकटावर मात करू शकतो हे त्यांनी या कादंबरीमध्ये सिद्ध करून दाखविले आहे. या कादंबरीच्या ९५ पानावर त्यांनी दिलेला

तपशील तर हृदय हेलावून टाकणारा आहे. रोजच्या औषधाचा टप्पा, घ्यावयाची काळजी, डॉक्टरांनी दिलेल्या सूचना, त्यांचे पालन याबद्दलचा एक चार्ट त्यांनी करून ठेवला आहे आणि या चार्टचे ते पालन कसे करतात त्याबद्दलचे वृत्तांत त्यांनी दिले आहे. याही पेक्षा महत्त्वाचे म्हणजे त्यांनी जोडलेली माणसे, त्यांचे कुटुंबिय, त्यांचे सासू-सासरे, त्यांचा मित्र परिवार या सगळ्यांच्या नोंदी मोठ्या सूक्ष्म आणि तेवढ्याच वेधक अशा आहेत. कथनातील प्रसंग आणि त्यातील गांभीर्य इतके सखोलपणे मांडले आहे की, प्रत्यक्ष आपण दवाखान्यात गेलो आहोत आणि नायक रुग्णाची सेवा करतो आहे आणि ही सेवा किती मनोभावे केली आहे याचे जिवंत प्रतिबिंब या कादंबरीत उमटले आहे.

कादंबरीची यशस्थाने:

या कादंबरीची यशस्थाने कोणती असा प्रश्न विचारला तर ती प्रामुख्याने तीन सांगता येतील. एक म्हणजे ओघवते कथानक, दुसरे म्हणजे वस्तुनिष्ठ निवेदन आणि तिसरे म्हणजे बोलीभाषेचे सामर्थ्य आणि अभिव्यक्तीची तरलता व उत्कटता. कुठेही अतिरेक नाही. कुठेही अतिशयोक्ती नाही. प्रसंग रंगविताना त्याच्याशी एकरूप होण्याची नायकाची भूमिका इतकी सहजपणे घडते की, जे भोगले आणि अनुभवले ते लिहिले. हे सूत्र आत्मकथनपर प्रथम पुरुषी एकवचनी कादंबरीमध्ये फार महत्त्वाचे असते. हे लेखकाने कसोशीने आणि कटाक्षाने पाळले आहे. तेव्हा त्यातील ही यशस्थाने लक्षणीय आहेत.

संदेश कुणासाठी ?

या कादंबरीचा संदेश कुणासाठी आहे? तो मला प्रामुख्याने चार जणांशी आहे असे वाटते. पती आणि पत्नी संकटाशी सामना करताना अनेक प्रसंगामध्ये कसे खांद्यास खांदा लावून लढतात त्याचे हे चित्रण आहे. लग्नाच्या वेळी संस्कृतमध्ये शपथ घेतली जाते. त्याचा शेवट नातिचरामि असा होतो. म्हणजे आम्ही दोघे एकत्र राहू, एकमेकांशी सत्यवचने पाळू आणि एकमेकांना दिलेल्या वचनांचा आम्ही भंग करणार नाही, याची खात्री करून घेतली जाते. पण नायक खऱ्या अर्थाने एकनिष्ठ आहे. प्रभू रामचंद्राप्रमाणे त्याने एकपत्नी व्रत निष्ठेने सांभाळले आहे. त्यामुळे त्यातील आदरभाव, तादात्म्यभाव हा या कादंबरीत विलक्षण संदेश देणारा आहे. दुसरी ही कादंबरी कोणासाठी असेल तर दुर्धर रोगाशी जे सामना करतात त्यांनी रुग्णाची सेवा कशी करावी याच्याबद्दलची आहे. तिसऱ्या या कादंबरीचा संदेश कोणासाठी असेल तर डॉक्टरांनी दिलेले संदेश, उपयोजन, पथ्य यांचे पालन कसे करावे याबद्दलचे निवेदन अत्यंत जिवंतपणे रेखाटले आहे आणि चौथा संदेश काय असेल तर तो एक माणूस म्हणून माणसाने कर्तव्य कसे पार पाडावे, आपल्या पत्नीशी संपर्क कसा ठेवावा, तिची सेवा कशी करावी आणि मग हा सेवाभाव असेल तर सीतेची सुटका होऊ शकते, रेणुकेचा पुनर्जन्म होतो तशा या आधुनिक भगीरथाची कहाणी आहे असे मला वाटते.

(क्रमशः)

सदगुरु श्री शंकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

मै कैलास का रहनेवाला , मेरा नाम है शंकर ।
दुनिया को समझाने आया, करले कुछ अपना घर ।।
यहां दुनिया मे कोई रंग है, यह रंग निराला है ।
पाया न भेद किसने, यह गहरा ही गहरा है ।।

हे शंकर महाराजांचे शब्द आहेत.

अक्कलकोट निवासी श्री स्वामी समर्थ महाराज यांना शंकर महाराज गुरुस्थानी मानत. ते भक्तांना स्वामींचा जप करावयास लावत. सोलापूर येथील शुभराय मठात, त्र्यंबकेश्वर येथील रामभाऊ उर्फ रामचंद्र अकोलकर यांचे घर, अहमदनगर येथील डॉक्टर धनेश्वर, बालगंधर्व, प्र.के. अत्रे, असे अनेक प्रसिद्ध व्यक्ती शंकर महाराजांचे भक्त होते. त्या भक्त परिवारातील अनेकांनी शंकर महाराज यांच्या बद्दल आपल्या आठवणी लिहून ठेवलेल्या आहेत. वैशाख शुद्ध अष्टमी २४ एप्रिल १९४७ रोजी पुणे येथील धनकवडी पद्मावती येथे समाधी घेतली.

५ मे २०२५ सोमवार रोजी वैशाख शुद्ध अष्टमी आहे.

सदगुरु श्री शंकर महाराज यांचा ७८ वा समाधी सोहळा सातारा रोड, धनकवडी, पुणे येथील मठात २८ एप्रिल ते

५ मे २०२५ या काळात संपन्न होणार आहे. निमित्ताने संगीत महोत्सव, भजन- कीर्तन, प्रवचन, ध्यान शिबिर, तसेच रक्तदान शिबिर, आरोग्य शिबिर असे धार्मिक व सामाजिक स्वरूपाचे कार्यक्रमाचे आयोजन केले आहे.

सद्गुरु शंकर महाराज यांच्या शंकर गीता व शंकर बावनी या दोन पुस्तकात महाराजांचे लीला वर्णन आले आहे. त्यातूनच आपल्याला शंकर महाराजांन विषयी बरीच माहिती मिळते. तसेच शंकर महाराजांच्या जीवनावर आधारित ‘‘साद देती हिमशिखरे‘‘ व अंतरीचा मागोवा या जी.के.प्रधान. लिखित दोन अध्यात्मिक पुस्तकातून बरीच माहिती मिळते. समाधी मंदिरातही ग्रंथ मिळतात.

श्री शंकर महाराज अगदी अलीकडच्या काळात होऊन गेलेले सत्पुरुष. त्यांची समाधी मठ पुणे येथे सातारा रस्त्यावर धनकवडी भागात आहे. त्यांच्या समाधीचा दिनांक वैशाख शुद्ध अष्टमी शके १८६९.

समाधीची अधिकृत नोंद आहे. पण बालपण, माता-पिता, शिक्षण, गुरू, साधना, शिष्य-संप्रदाय इत्यादींचा तपशील हवा तसा मिळत नाही.

शंकर महाराजांनी एकदा म्हटले होते, ‘मै कैलास का रहनेवाला हूँ, मेरा नाम है शंकर’! ते खरोखरच शंकराचे अवतार असावेत. नाशिक जिल्ह्यात अंतापूर नावाचे गाव आहे. तिथे चिमणाजी नावाचे गृहस्थ राहात होते. त्यांना मूल-बाळ नव्हते. ते शिवाचे भक्त होते. एकदा त्यांना स्वप्नात दृष्टान्त झाला. ‘रानात जा. तुला मुल मिळेल. घेऊन ये.’ ते त्या दृष्टान्ताप्रमाणे रानात गेले. तिथे त्यांना हा दोन वर्षांचे मुल मिळाले. शंकराचा प्रसाद म्हणून त्याचे नाव ‘शंकर’ ठेवले. ‘शंकर’ या माता-पित्याजवळ काही वर्षे राहिला. नंतर या बाळाने माता-पित्यांनाच आशीर्वाद दिला, ‘तुम्हाला पुत्रप्राप्ती होईल!’ आशीर्वाद देऊन शंकर बाहेर पडला. नाव नाही, रूप नाही, एक स्थान नाही. श्री शंकर महाराजांना नेमके एक नाव नाही. ते अनेक नावांनी वावरत. ‘शंकर’ या नावाप्रमाणेच ‘सुपड्या’, ‘कुंवरस्वामी’, ‘गौरीशंकर’ अशा नावानीही ते ओळखले जात. ही नावे कळली एवढेच! आणखीही काही नावांनी ते वावरत असावेत. ‘नाव’ जसे एक नाही, तसेच त्यांचे ‘रूप’ही. काही ठिकाणी त्यांचा उल्लेख ‘अष्टावक्र’ असाही केलेला आढळतो. त्यांचे डोळे मोठे होते, ते अजानुबाहू होते, त्यांची गुडघे वर करुन बसण्याची पद्धती होती. ते

वेगळ्या अर्थाने ‘बहुरूपी होते.

ते कधी एका स्थानीही राहात नसत. त्रिवेणी संगम, सोलापूर, अक्कलकोट, त्र्यंबकेश्वर, नाशिक, नगर, पुणे, हैद्राबाद, तुळजापूर, औदुंबर, श्रीशैल- अशा स्थानी त्यांची भटकंती असायची. सांगितली एवढीच स्थाने असतील असेही नाही. म्हणजे शंकर महाराजांचे ‘नाम-रूप-स्थान’ सांगणे कठीण आहे. कारण खऱ्या अर्थाने ते वैराग्यसंपन्न होते. म्हणूनच ‘शंकर’ होते.

सदगुरु शंकर महाराज यांचे मंदिर काशी मध्ये आहे. तिथे बाबांना खिचडी बाबा म्हणतात. श्री शंकर महाराज योगीराज होते, याचा अनेकांनी अनेक प्रकारे प्रत्यय घेतला आहे. ते स्वत: मात्र नेहमी म्हणत, ‘सिद्धीच्या मागे लागू नका.’ पण त्यांनी आपले योगसामर्थ्य कळत-नकळत अनेकांच्या प्रत्ययाला आणून दिले. काहींना ‘सिद्धी’ हवी असते ती ‘प्रसिद्धी’साठी, त्याने नावलौकिक वाढतो, धन-दौलत मिळते, शिष्य-परिवार वाढतो, म्हणून श्री शंकर महाराज म्हणत ‘सिद्धीच्या मागे लागू नये’ त्यांना स्वत:ला सिद्धी प्राप्त होत्या पण त्यांनी धन-दौलत, नावलौकिक वा शिष्य-परिवारादि उपाधी मागे लावून घेतल्या नाहीत.

ते स्वत: खऱ्या अर्थाने सिद्धींच्या मागे लागले नाहीत. पण शंकर महाराज अलौकिक पुरुष होत, हे चिकित्सक विद्वानांनाही मान्य होते. आचार्य अत्रे, न्यायरत्न विनोद यांच्यासारखे प्रकांड पंडित शंकर महाराजांना मानीत. हे विद्वान त्यांची योग्यता जाणून होते.

महाराज म्हणत, ‘मला जाती, धर्म काही नाही. ते स्वत: खरोखरीच सर्वांशी समभावाने वागत. त्यामुळे त्यांच्याकडे मुसलमानही येत. एका मुसलमानाने त्यांना आपली काही अडचण सांगितली. शंकर महाराजांनी त्यांना काय सांगावे? ‘अरे, तू नमाज पढत नाहीस. नमाज पढत जा. तुझी अडचण दूर होईल.’ ते काय शिकले होते कुणास ठाऊक! पण काही दीड शहाण्या विद्वानांना त्यांनी अस्खलित इंग्रजीतून उत्तरे दिली. त्यांना इंग्रजीचे ज्ञान कसे नि कुठे झाले, कुणास ठाऊक.अनेक गोष्टी अनाकलनीय होते.

पुण्यात आप्पा बळवंत चौक प्रसिद्ध आहे. आप्पा बळवंत मेहेंदळे यांचा वाडा चौकातच आहे.. बळवंतराव मेहेंदळे हे पानिपतच्या लढाईत लढले होते. त्यावेळी ‘अप्पा बळवंत’ हा केवळ बारा वर्षांचा होता. सरदार मेहेंदळे यांचा वाडा होता म्हणून त्या चौकाचे नाव ‘आप्पा बळवंत चौक‘‘. मेहेंदळे यांच्या घराण्यातील ‘ताईसाहेब मेहेंदळे’ शंकर महाराजांमुळे प्रसिद्धीस आल्या.

दिलीप देशपांडे.
जामनेर. जि.जळगांव.
मोबा.८९९९५६६९१७

एक दिवस शंकर महाराजांनी ताईसाहेब मेहेंदळे यांच्या गळ्याला बोटाने स्पर्श केला नि सांगितले, ‘ज्ञानेश्वरी सांग.’ ताईसाहेब ज्ञानेश्वरीवर प्रवचने करू लागल्या.’

ताईसाहेब मेहेंदळे आपल्या वाड्यातच प्रवचने करीत. मेहेंदळे वाड्यात वरती माडीवर मोठा दिवाणखाना होता. तिथे ही प्रवचने चालत. तो मोठा दिवाणखाना श्रोत्यांनी भरून जात असे. त्यांच्या मुखातून साक्षात सरस्वती अवतरायची. त्या वेदोपनिषदांची, आचार्यांची अवतरणे देण्याच्या भानगडीत सहसा पडत नसत. पण वेदांत, योगशास्त्र अशा काही अभूतपूर्व रीतीने सांगत की, प्रगाढ पंडितांनी माना डोलवाव्या. त्या ज्ञानेश्वरी सांगत, पण ज्ञानेश्वरीची काव्यमयता, शास्त्रीयता, वैचारिक सुसंगती नि झेप त्यांच्या प्रवचनांतून अनायासे प्रकट होई. विशेष असे की, त्यांचे पतीही त्यांची ज्ञानेश्वरी ऐकायला बसत. ताईसाहेब मेहेंदळ्यांची प्रवचने ऐकायला काही वेळा शंकर महाराजही येत. मेहेंदळे पती-पत्नीची त्यांच्यावर प्रगाढ श्रद्धा होती.

श्री शंकर महाराजांनी मोठमोठी व्याख्याने, प्रवचने केली नाहीत. एखाद्या ग्रंथावर टीका लिहिली नाही. आलेल्या व्यक्तींना त्यांचे साधेसुधे मार्गदर्शन असे-

महाराज म्हणतात,आचरण महत्त्वाचे, ग्रंथांचे वाचन नि अभ्यास आचरणात येईल तेवढाच खरा.ते म्हणत, ‘भावनेने भिजलेले असेल, ते भजन’. त्यांनी अनेकांना सांगितले, ‘माता-पित्याची सेवा करा. कुलदेवतेची आराधना करा. यापेक्षा अधिक काही नको.’

श्री सदगुरु शंकर महाराज हे उंचीने फार कमी आणि जन्मतः अष्टावक्र व आजानुबाहू होते. त्यांचा उत्साह हा वाखाणण्यासारखा असे. नेहेमी सफेद धोती आणि सफेद शर्ट परिधान करून असत. खूप वाढलेले केस, दाढी मिशी आणि त्यातून डोकांवणारे अतिशय मोठे पण भेदक डोळे. प्रथमदर्शनी महाराजांचे वागणे एखादया लहान मुलाप्रमाणे वाटे. पण त्यांच्या चेहऱ्यावरचे तेज आणि योग सामर्थ्य लपत नव्हते. लहान मुलांप्रमाणे वागणारे आणि स्वतः ला अज्ञानी आणि गांवढळ म्हणणारे महाराज जेव्हा बोलत तेव्हा मात्र भल्याभल्यांची तोंड बंद होत असत. स्वतःला अशिक्षित म्हणवणारे महाराजांचे जवळजवळ सर्वच भाषांवर प्रभुत्व होते. आलेल्या भक्ताच्या मायबोलीत ते त्याला उत्तर देत. त्यांचे हे प्रभुत्व फक्त भारतीय भाषेवरच नाही तर परदेशी भाषांवरपण होते, आलेल्या रशियन दांपत्याशी महाराजांनी अस्खलीत रशियन भाषेत संवाद साधला होता. हे न सुटलेले कोडे आहे. भगवंतच तो त्याला काय अशक्य! अक्कलकोट स्वामी समर्थांना शंकर महाराज आपले गुरु असे संबोधीत.

आपल्या लहानपणी शंकर महाराज फार खोडकर आणि खट्याळ होते. एक दिवस एका हरिणाच्या पिल्लाचा पाठलाग करत करत ते एका अरण्यात पोहोचले. त्या घोर अरण्यात त्यांना एक शंकराचे जीर्ण देऊळ दिसले. ते हरणाचे पिल्लू सुद्धा त्या देवळात आश्रयाला लपले.त्या पिल्लाला बाण मारणार एवढयात शंकर महाराजांसमोर एक दिगंबर साधू आला. त्याने त्या हरणाच्या पिल्लाला उचलून आपल्या कुशीत घेतले. आणि महाराजांना म्हणाला ‘‘ कशाला मारतोस रे ह्याला, काय बिघडवले ह्याने तुझे‘‘. काही वेळाने त्या दिगंबर साधूने महाराजांच्या मस्तकावर हात ठेवला. ही त्यांची प्रथम ‘‘स्पर्शदिक्षा‘‘. महाराज त्या स्पर्शाने अगदी भारावून गेले. तो दिगंबर साधू म्हणजे अक्कलकोट स्वामी समर्थ महाराज असे म्हणतात.

पुण्याच्या डेक्कन कॉलेज मध्ये असणाऱ्या प्रोफेसर भालचंद्र देवांना महाराजाच्या वया विषयी कुतूहल होते. एक दिवस धीर करून त्यांनी महाराजांना प्रश्न विचारलाच ‘‘महाराज! आपले वय काय असेल हो?‘‘

महाराज उत्तरले ‘‘अंदाजे १५० वर्षे. मी शनिवारवाडयात पेशव्यांबरोबर पंगतीला बसलो आहे‘‘ ही घटना साधारण १९३५ ची आहे म्हणजे महारांजानी जेव्हा महासमाधी (१९४७) घेतली त्या वेळेस ते १६२ वर्षांचे होते.

पुण्याच्या डॉक्टर धनेश्वर ह्यांना असेच महाराजांच्या वयाबद्दल संदेह होता. त्यांनी महाराजांची परवानगी घेऊन त्यांच्या काही मेडिकल टेस्ट करून घेतल्या. त्या टेस्टचा रिझल्ट आल्यावर डॉक्टराना भोवळ आली. रिझल्ट मध्ये महाराजांचे वय १५२ वर्षे आले.

शंकर महाराजांचा आवडता नंबर होता १३. कारण विचारले असता ते म्हणत ‘‘ सबकुछ तेरा, कुछ नाही मेरा‘‘ महाराज वेगवेगळ्या ठिकाणी वेगवेगळ्या नावानी प्रसिद्ध आहेत.

सातपुड्यात सुपड्या बाबा, खानदेशात कुवर स्वामी, वाघोद मध्ये गौरीशंकर, मध्यप्रदेशात लाहिरी बाबा. एवढेच काय पण परदेशात पण ते प्रसिद्ध आहेत. जपानमध्ये महाराजांचे असंख्य भक्त आहेत. संजीवनी मेडिकल कंपनीचे मालक परांजपे ह्यांच्याकडे शंकर महाराजांचे एक छायाचित्र आहे. जे एका जपानी चित्रकाराने काढले आहे.

प्रापंचिकांना त्यांचा परखड उपदेश असे. ‘प्रपंचातील अडीअडचणी तुमच्या तुम्हीच सोडविल्या पाहिजेत. त्याच्यासाठी कोणाकडे जाणे योग्य नाही.

शंकर महाराज समाधी ट्रस्ट च्या वतीने अनेक सामाजिक उपक्रम ही राबविले जातात. मंदिरात आरती नंतर रोज प्रसाद वाटप होते.. अनेक भक्त ही प्रसाद वाटप करतात.. आम्ही बरेचदा पुणे मुक्कामात समाधी दर्शन व प्रसादाचा लाभ घेतला आहे.. खुपच प्रसन्न वातावरण असते... खुप वेळ थांबावेसे वाटते.

महाराजांचा कल्याणकारी मंत्र....

।। ओम नमो सदगुरु श्री शंकरमहाराजाय,
महाविपत्ती निवारणाय, भक्तजन मनकामना कल्पद्रुमाय, दृष्टजन मनकामना स्तंभनाय, महाविपत्ती निवारणाय, श्री स्वामी समर्थ प्रिया वल्लभाय, प्राणप्रियाय स्वाहा,
श्री शंकर महाराज नमो नमः ।।
।।जय शंकर ।।

***

प्रजापिता ब्रम्हाकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय डोंबिवली सेंटरच्या वतीने महाराष्ट्र दिन आणि कामगार दिन साजरा

ज्योतिर्मय साहित्य

प्रजापीता ब्रम्हाकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय डोंबिवली सेंटरच्या वतीने १ मे महाराष्ट्र दिन आणि कामगार दिन सेन्टर मध्ये मोठया उत्सहात साजरा करण्यात आला. या वेळी संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ बाबतीत माहिती देण्यात आली. जागतिक कामगार दिनानिमित्ताने नाक्यावरील पुरुष कामगार आणि महिला कामगारांना सन्मानित करण्यात आले या वेळी त्याना तुळस रोपटे शिवबाबा की प्रतिमा आणि फराळ देण्यात आला. या वेळी कामगारांना व्यसनापासून दूर राहण्यासाठी मार्गदर्शन करण्यात आले. समाजाचा कामगार हा एक महत्वाचा भाग असल्याचे सांगण्यात आले.

या वेळी कामगारांना कलावती बेहन, संगीता बेहन, मनीषा बेहन, तेजा बेहन, यांनी मार्गदर्शन केले. तर कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी गावदेवी विदयामंदिर शाळेचे संचालक अध्यक्ष शिक्षण महर्षी केशव भाई भोईर, प्रतीक्षा बेहन, सारंगी बेहन, किरण गोदरेज, रित्विक करकेरा, जोशी

बेहन आणि शीतल बेहन यांनी मेहनत घेतली आमचे प्रतिनिधी रवि जाधव कोतापकर डोंबिवली पूर्व

मुलांची सुट्टी करुया आनंददायी

ज्योतिर्मय साहित्य

उन्हाळी सुट्टी शालेय मुलांसाठी आनंदाची पर्वणी असते.या सुट्टीचा चांगला उपयोग केला तर मुलांना नव्याने खूप गोष्टी शिकता येतात.यामुळे मुलांच्या ज्ञानात भर पडते.अंगी असणारी कौशल्ये विकसित होतात.मुलांची निर्णयक्षमता वाढते.मुले धाडसी,कणखर आणि स्वावलंबी बनतात. यासाठी पालकांनी जाणीवपूर्वक वेळ काढला पाहिजे. योग्य नियोजन करुन सुट्टीचा सदुपयोग मुलांसाठी खूप फायदेशीर ठरु शकतो.

१. मुलांना सकाळी लवकर उठण्याची सवय लावा.मोकळया हवेत फिरायला घेऊन जा.योगा,ध्यान धारणा करण्याची सवय लावा.सूर्यनमस्कार, दोरीवरील उडया यामुळे शारीरिक तंदुरुस्ती रहण्यास मदत होईल.

२. घरातील छोटी आणि त्यांना करता येणारी कामे करण्याची जबाबदारी सोपवा.जेणेकरून स्वावलंबी बनण्यास मदत होईल.

३. वेळ काढून नातेवाईक, स्नेही, मित्रमंडळींना आवर्जून भेटवा.त्यांच्याशी बोलून जिव्हाळा आपुलकी वाढवा.

४. बाजार, बँका, दुकाने, विविध व्यावसायिक, सरकारी कार्यालये याठिकाणी मुलांना घेऊन जा. तेथील कामकाजाची ओळख करून द्या.

लक्ष्मण जगताप
बारामती

५. जवळच्या अथवा परिचित शेतक-याच्या शेतीवर भेट देऊन मुलांना शेती,शेतकरी यांची ओळख करुन द्या. त्यांच्याशी बोलून शेतीविषयी माहिती द्या.

६. परिसरातील विविध करागीर उदा. चित्रकार,शिल्पकार, मूर्तीकार यांची भेट घ्या. त्यांच्या कलेची माहिती जाणून घ्या.

७. मुलांचे छंद जोपासा.उदा. पोहणे,चित्र काढणे, रांगोळी काढणे, हस्तकलेच्या वस्तू बनविणे,गायन करणे, विविध वाद्ये वाजविणे, करम खेळणे, बुद्धीबळ खेळणे, सायकल शिकणे इत्यादी. तसेच त्यांच्या आवडीचे खेळ.

८. सुंदर हस्ताक्षराच्या सरावासाठी रोज नवीन उतारा लिहायची सवय लावा.

९. वाचनाची गोडी लागण्यासाठी रोज अर्धा तास तरी गोष्टीची तसेच छोटी चरित्रपर पुस्तके वाचायला द्या. वर्तमानपत्रे वाचनाची सवय लावा भविष्यासाठी अत्यंत फायदेशीर आहे.

१०. परिसरातील गड कोट किल्ले, जुने वाडे, मंदिरे, ऐतिहासिक वास्तू, संग्रहालये मुलांना दाखवा.

११.परिसरातील विविध क्षेत्रात नाव कमविलेली माणसे उदा. खेळाडू, शास्त्रज्ञ, लेखक, कवी, वक्ते, उद्योजक, डॉक्टर इत्यादी लोकांच्या छोट्या मुलाखती घेण्याचा प्रयत्न करावा.

१२. मुलांची निर्णयक्षमता विकसित होण्यासाठी छोट्या गोष्टीत त्यांच्याशी बोला. त्यांना विचारात घ्या.

१३. परिसरातील ज्ञानवृद्धी करणा-या उपक्रमात उदा.व्याख्याने, सांस्कृतिक कार्यक्रम, व्याख्यानमाला ,नाटके यात आपल्या सोबत मुलांना घेऊन जा.त्यांच्या व्यक्तिमत्व विकासाला उपयुक्त ठरेल.

१४. संध्याकाळी ऊन कमी झाल्यावर अंगातून घाम येईपर्यंत मनसोक्त खेळू द्या.

१५. एक सशक्त पिढी घडविण्यासाठी आपल्या मुलांना बहुमूल्य वेळ द्या.

(आत्मप्रेरणा आणि लेट्स अचिव्ह या प्रसिद्ध पुस्तकाचे लेखक आहेत.)

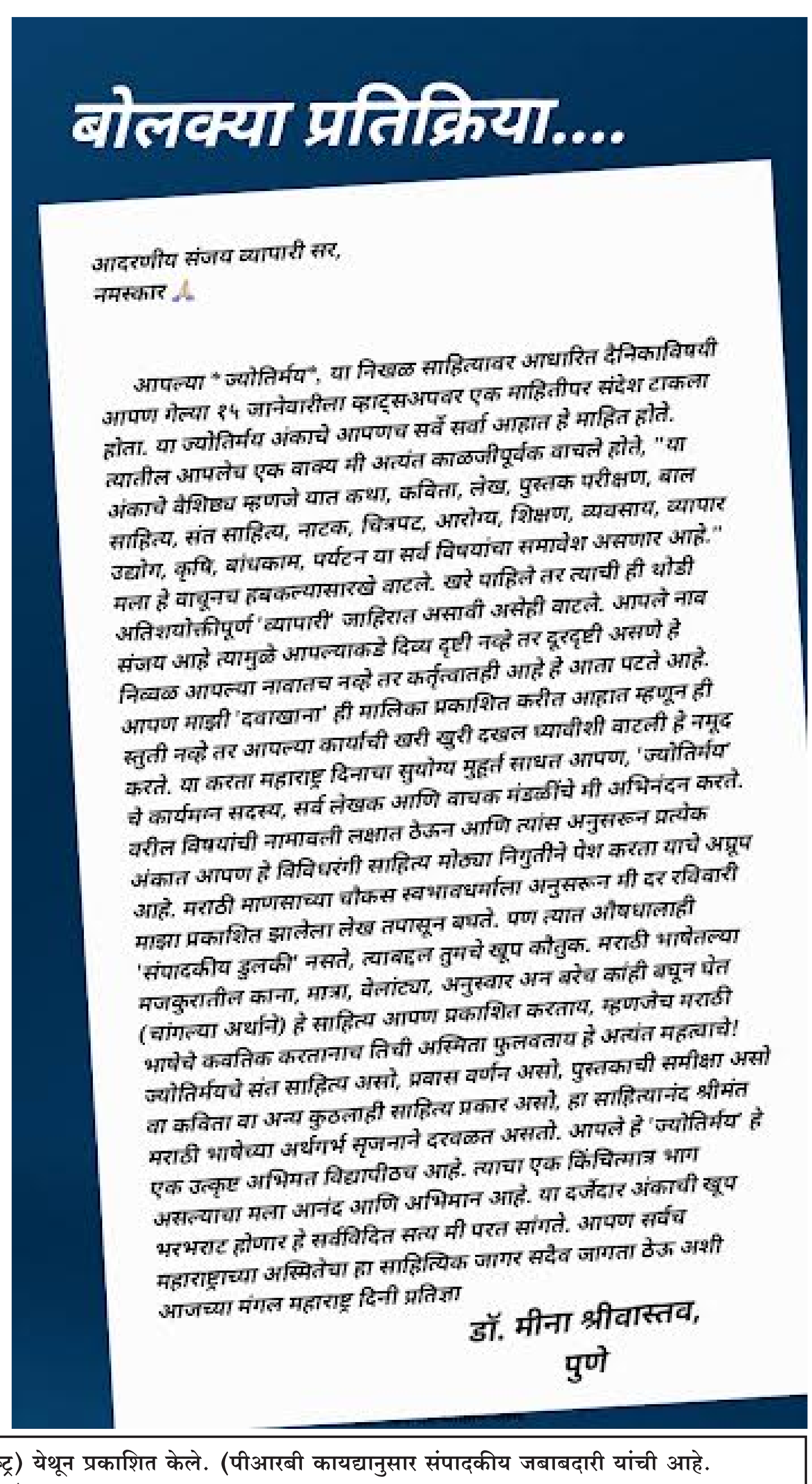

बोलक्या प्रतिक्रिया....

आदरणीय संजय व्यापारी सर,
नमस्कार 🙏

आपल्या "ज्योतिर्मय", या निखळ साहित्यावर आधारित दैनिकाविषयी
आपण गेल्या १५ जानेवारीला व्हाट्सअपवर एक माहितीपर संदेश टाकला
होता. या ज्योतिर्मय अंकाचे आपणच सर्व सर्वा आहात हे माहित होते.
त्यातील आपलेच एक वाक्य मी अत्यंत काळजीपूर्वक वाचले होते, "या
अंकाचे वैशिष्ट्य म्हणजे यात कथा, कविता, लेख, पुस्तक परीक्षण, बाल
साहित्य, संत साहित्य, नाटक, चित्रपट, आरोग्य, शिक्षण, व्यवसाय, व्यापार
उद्योग, कृषि, बांधकाम, पर्यटन या सर्व विषयांचा समावेश असणार आहे."
मला हे वाचूनच हबकल्यासारखे वाटले. खरे पाहिले तर त्याची ही थोडी
अतिशयोक्तीपूर्ण 'व्यापारी' जाहिरात असावी असेही वाटले. आपले नाव
संजय आहे त्यामुळे आपल्याकडे दिव्य दृष्टी नव्हे तर दूरदृष्टी असणे हे
निव्वळ आपल्या नावातच नव्हे तर कर्तृत्वातही आहे हे आता पटते आहे.
आपण माझी 'दवाखाना' ही मालिका प्रकाशित करीत आहात म्हणून ही
स्तुती नव्हे तर आपल्या कार्याची खरी खुरी दखल घ्यावीशी वाटली हे नमूद
करते. या करता महाराष्ट्र दिनाचा सुयोग्य मुहूर्त साधत आपण, 'ज्योतिर्मय'
चे कार्यमग्न सदस्य, सर्व लेखक आणि वाचक मंडळींचे मी अभिनंदन करते.
वरील विषयांची नामावली लक्षात ठेऊन आणि त्यांस अनुसरून प्रत्येक
अंकात आपण हे विविधरंगी साहित्य मोठ्या निगुतीने पेश करता याचे अप्रुप
आहे. मराठी माणसाच्या चौकस स्वभावधर्माला अनुसरून मी दर रविवारी
माझा प्रकाशित झालेला लेख तपासून बघते. पण त्यात औषधालाही
'संपादकीय डुलकी' नसते, त्याबद्दल तुमचे खूप कौतुक. मराठी भाषेतल्या
मजकुरातील काना, मात्रा, वेलांट्या, अनुस्वार अन बरेच कांही बघून घेत
(चांगल्या अर्थाने) हे साहित्य आपण प्रकाशित करताय, म्हणजेच मराठी
भाषेचे कवतिक करतानाच तिची अस्मिता फुलवताय हे अत्यंत महत्वाचे!
ज्योतिर्मयचे संत साहित्य असो, प्रवास वर्णन असो, पुस्तकाची समीक्षा असो
वा कविता वा अन्य कुठलाही साहित्य प्रकार असो, हा साहित्यानंद श्रीमंत
मराठी भाषेच्या अर्थगर्भ सृजनाने दरवळत असतो. आपले हे 'ज्योतिर्मय' हे
एक उत्कृष्ट अभिमत विद्यापीठच आहे. त्याचा एक किंचितमात्र भाग
असल्याचा मला आनंद आणि अभिमान आहे. या दर्जेदार अंकाची खूप
भरभराट होणार हे सर्वविदित सत्य मी परत सांगते. आपण सर्वच
महाराष्ट्राच्या अस्मितेचा हा साहित्यिक जागर सदैव जागता ठेऊ अशी
आजच्या मंगल महाराष्ट्र दिनी प्रतिज्ञा

डॉ. मीना श्रीवास्तव,
पुणे

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे-४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे.
या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559